

Formy konsensualizmu procesowego w świetle ostatnich nowelizacji Kodeksu postępowania karnego

Wstęp

Porozumienia procesowe to instytucje prawa funkcjonujące od dawna w Europie Zachodniej, m.in. w Hiszpanii, Francji, Włoszech, Bułgarii, Niemczech, a ponadto w Stanach Zjednoczonych¹. Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. – Kodeks postępowania karnego (dalej: k.p.k.)² wprowadziła, na wzór państw europejskich, dwie instytucje konsensualne stanowiące swoiste *novum* w modelu dotychczasowego procesu karnego w Polsce³. Nieznane wcześniej naszemu prawu karnemu skazanie bez rozprawy oraz dobrowolne poddanie się karze mają na celu przyspieszenie⁴, a także uproszczenie procedury poprzez ograniczenie postępowania dowodowego oraz odstępianie od tradycyjnego modelu

¹ S. Steinborn, *Porozumienia w polskim procesie karnym: skazanie bez rozprawy i dobrowolne poddanie się odpowiedzialności karnej*, Kraków 2005, s. 61-78; S. Waltoś, *Porozumienia w europejskim procesie karnym; próba syntetycznego spojrzenia*, „Prokuratura i Prawo” 2000, nr 1, s. 7-8; idem, „Porozumienia” w polskim procesie karnym *de lege lata i de lege ferenda* (próba oceny dopuszczalności), „Państwo i Prawo” 1992, nr 7, s. 36-37; M. Zbrojewska, *Dobrowolne poddanie się karze w kodeksie postępowania karnego*, Białystok 2002, s. 41-90.

² Dz.U. nr 89, poz. 555.

³ S. Waltoś, *Nowe instytucje w kodeksie postępowania karnego z 1997 roku*, „Państwo i Prawo” 1997, nr 8, s. 26-27.

⁴ S. Waltoś, *Nowa polska procedura karna a oczekiwania społeczne*, „Państwo i Prawo” 1998, nr 2, s. 104-105.

rozprawy sądowej. Wspomniane tryby dotyczą popełnionych występ-ków lub zbrodni i uzależniają ich zastosowanie od spełnienia kilku warunków. Od czasu obowiązywania k.p.k. z 1997 r. przepisy te były parokrotnie nowelizowane, istotnej zmiany w systemie trybów konsensualnych dokonała nowelizacja z 27 września 2013 r.⁵, bowiem wprowadziła kolejny – trzeci już – tryb konsensualny (art. 338a). Ponadto w wyniku kolejnej reformy prawa karnego znacznemu przekształceniu uległy też przepisy art. 335 k.p.k.⁶ Uwzględniona została również ostatnia zmiana w tym zakresie – ustawa z dnia 11 marca 2016 r. o zmianie ustawy – Kodeks postępowania karnego oraz niektórych innych ustaw⁷, która częściowo modyfikuje zmiany dokonane przez wskazane powyżej dwie nowelizacje, co zostanie przedstawione w odpowiednich częściach tekstu. Celem artykułu jest prezentacja istniejących form porozumień między uczestnikami procesu ze szczególnym uwzględnieniem zmian dokonywanych w tym zakresie.

Kodeks postępowania karnego nie operuje pojęciem „porozumienie”⁸. A.R. Światłowski definiuje porozumienie karnoprocesowe jako układ polegający na działaniu dwóch uczestników procesu karnego w granicach swoich uprawnień, którzy czynią sobie wzajemne ustępstwa co do toku postępowania lub rozstrzygnięcia merytorycznego⁹. W odniesieniu do zaprezentowanej definicji można stwierdzić, że instytucje zmierzające do szybszego i konsensualnego zakończenia postępowania – skazanie bez rozprawy (art. 335 § 1 i 2 k.p.k.), złożenie wniosku o wydanie wyroku skazującego (art. 338a k.p.k.), dobrowolne

⁵ Ustawa z dnia 27 września 2013 r. o zmianie ustawy – Kodeks postępowania karnego oraz niektórych innych ustaw (Dz.U. poz. 1247). Weszła w życie 1 lipca 2015 r.

⁶ Ustawa z dnia 20 lutego 2015 r. o zmianie ustawy – Kodeks karny oraz niektórych innych ustaw (Dz.U. poz. 396). Weszła w życie 1 lipca 2015 r.

⁷ Ustawa z dnia 11 marca 2016 r. o zmianie ustawy – Kodeks postępowania karnego oraz niektórych innych ustaw (Dz.U. poz. 437). Weszła w życie 15 kwietnia 2016 r.

⁸ S. Steinborn, *Porozumienia...*, s. 48.

⁹ A.R. Światłowski, *Koncepcja porozumień karnoprocesowych*, „Państwo i Prawo” 1998, nr 2, s. 55. Według definicji *Słownika języka polskiego* PWN (Warszawa 1993) porozumienie to „jednomysłność poglądów, wspólna zgoda na coś”, co w kontekście trybów konsensualnych ma ogromne znaczenie, gdyż właśnie zgoda stron na zakończenie postępowania w określony sposób warunkuje ich zastosowanie.

poddanie się odpowiedzialności (art. 387 k.p.k.) – są porozumieniami procesowymi. Zostaną one kolejno zaprezentowane, z uwzględnieniem podobieństw i różnic.

1. Skazanie bez rozprawy

Skazanie bez rozprawy możliwe jest w przypadku łącznego spełnienia kilku warunków. Należy podkreślić, że znowelizowane w lutym 2015 r. przepisy art. 335 k.p.k. przewidują dwa odrębne wnioski, które wymagają oddzielnego omówienia ze względu na częściowo różne przesłanki przesadzające o możliwości wystąpienia z każdym z takich wniosków.

1.1. Skazanie bez rozprawy z art. 335 § 1 k.p.k.

Pierwszy wniosek, uregulowany w art. 335 § 1 k.p.k., dotyczy sytuacji, w której oskarżony przyznaje się do winy za popełniony występki. Poza przyznaniem się do winy niezbędne jest spełnienie kilku innych przesłanek. Po pierwsze, okoliczności popełnienia przestępstwa nie mogą budzić wątpliwości, czego nie można utożsamiać z przyznaniem się podejrzanego do zarzucanego mu czynu¹⁰, gdyż są to zupełnie różne kategorie pojęciowe. Nie zwalnia to jednak sądu, a wcześniej prokuratora, od obowiązku sprawdzenia, czy oskarżonemu w istocie można przypisać winę¹¹. Zarówno stan faktyczny, jak i kwalifikacja prawna popełnionego czynu muszą być pewne, a dowody zebrane w trakcie postępowania przygotowawczego powinny to wyraźnie potwierdzać¹².

¹⁰ W. Grzeszczyk, *Kodeks postępowania karnego. Komentarz*, Warszawa 2011, s. 399; idem, *Główne kierunki zmian kodeksu postępowania karnego (II część)*, „Prokuratura i Prawo” 2003, nr 6, s. 13.

¹¹ Wyrok Sądu Najwyższego (SN) z dnia 22 sierpnia 2001 r., sygn. III KKN 372/99, *Legalis* nr 53915; wyrok SN z dnia 29 września 2010 r., sygn. IV KK 289/10, *Legalis* nr 306390.

¹² R.A. Stefański, *Wniosek prokuratora o skazanie oskarżonego bez rozprawy*, „Prokuratura i Prawo” 1998, nr 2, s. 49.

Kolejną przesłanką dodaną przez ustawę nowelizującą z 20 lutego 2015 r. jest niebudząca wątpliwości wina sprawcy. Istotne jest więc ustalenie, czy podejrzany nie działał, pozostając w błędzie co do znamienia typu czynu zabronionego albo co do okoliczności wyłączającej odpowiedzialność karną, w stanie wyższej konieczności (art. 26 § 2 Kodeksu karnego (dalej: k.k.)¹³) bądź w stanie niepoczytalności. Poczytalność sprawcy w chwili popełnienia przestępstwa nie może budzić wątpliwości, gdyż osobie niepoczytalnej nie można przypisać winy (art. 31 § 1 i 2 k.k.)¹⁴. Zgodnie bowiem z art. 1 § 3 k.k. „nie popełnia przestępstwa sprawca czynu, jeżeli nie można mu przypisać winy w trakcie czynu”. Znajduje to odzwierciedlenie w procesie karnym, gdyż w takiej sytuacji postępowania nie wszczyna się, a wszczęte umarza (art. 17 § 1 k.p.k.). Jeżeli natomiast zostanie ustalone, że podejrzany dopuścił się czynu w stanie niepoczytalności, a istnieją podstawy do zastosowania środków zabezpieczających, prokurator kieruje sprawę do sądu z wnioskiem o umorzenie postępowania i zastosowanie takich środków (art. 324 § 1 k.p.k.). Dodanie omawianej przesłanki ma więc istotne znaczenie z punktu widzenia toku procesu oraz możliwych do zastosowania rozwiązań.

Warto doprecyzować, po zaprezentowaniu powyższych przesłanek, że zarówno okoliczności popełnienia przestępstwa, jak i wina sprawcy nie mogą budzić wątpliwości, jednakże tylko w świetle wyjaśnień oskarżonego, a nie na podstawie zebranego materiału dowodowego czy rzeczywistości. Chodzi zatem o pewną spójność, brak sprzeczności pomiędzy złożonymi wyjaśnieniami a okolicznościami popełnienia czynu zabronionego. Natomiast jeżeli zajdzie potrzeba oceny wiarygodności złożonych wyjaśnień, czynności dowodowe, zgodnie z art. 335 § 1 zd. 2, dokonywane są jedynie w niezbędnym zakresie. Zauważalna jest zatem tendencja do rezygnacji z kompleksowego postępowania dowodowego, jednakże nie powinno to budzić większych wątpliwości w sytuacji, gdy oskarżony przyznaje się do winy.

¹³ Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. – Kodeks karny (Dz.U. nr 88, poz. 553).

¹⁴ Na przykład wyrok SN z dnia 5 listopada 2010 r., sygn. III KK 326/10, Legalis nr 337920.

Trzecim warunkiem zastosowania instytucji skazania bez rozprawy, o której mowa w art. 335 § 1 k.p.k., jest postawa oskarżonego, która wskazuje, że cele postępowania zostaną osiągnięte¹⁵. Chodzi tutaj o cele postępowania karnego wskazane w art. 2 § 1 k.p.k., do których należą: wykrycie i pociągnięcie do odpowiedzialności karnej sprawcy przestępstwa, trafne zastosowanie środków przewidzianych w Kodeksie karnym, uwzględnienie interesów pokrzywdzonego oraz rozstrzygnięcie sprawy w rozsądnym terminie. Stosowanie trybów konsensualnych zapewnia sprawność procesu, a tym samym stanowi realizację postulatu zakończenia sprawy w odpowiednim terminie oraz postulatywnej zasady szybkości postępowania¹⁶. Duże znaczenie ma osiągnięcie zadań postępowania karnego w zwalczaniu i zapobieganiu przestępstw oraz umacnianiu poszanowania prawa i zasad współżycia społecznego¹⁷.

Jeżeli zaistnieją wszystkie wskazane powyżej warunki, organ ścigania może zaniechać przeprowadzenia dalszych czynności w postępowaniu, a prokurator występuje z wnioskiem o wydanie wyroku skazującego i orzeczenie uzgodnionych z oskarżonym kar lub innych środków reakcji karnej. Uzgodnienie z podejrzanym dotyczy kar i innych środków karnych, na które zostanie skazany, natomiast przedmiotem porozumienia nie może być kwalifikacja prawna czynu¹⁸. Ocena, czy sprawca, popełniając czyn zabroniony, wypełnił jego znamiona, należy do organów postępowania przygotowawczego, ponieważ mają one w tym zakresie niezbędną wiedzę, umiejętności i doświadczenie. Sąd Najwyższy podkreśla, że „prokurator może wnosić o orzeczenie kar uzgodnionych z oskarżonym, a nie takich – co do rodzaju i wymiaru – które nie znajdują odzwierciedlenia w treści

¹⁵ A. Ważny, *Zgoda stron na dobrowolne poddanie się karze w trybie art. 387 KPK*, „Prokuratura i Prawo” 2002, nr 3, s. 70-71.

¹⁶ W. Jasiński, *Instytucje skazania bez rozprawy (art. 335 k.p.k.) oraz dobrowolnego poddania się odpowiedzialności karnej (art. 387 k.p.k.) na tle naczelnych zasad procesu*, „Prokuratura i Prawo” 2005, nr 9, s. 35; P. Kardas, *Konsensualne sposoby rozstrzygania w świetle nowelizacji kodeksu postępowania karnego z dnia 10 stycznia 2003 r.*, „Prokuratura i Prawo” 2004, nr 1, s. 38.

¹⁷ J. Skorupka, Z. Brodzisz, *Kodeks postępowania karnego. Komentarz*, Legalis 2014.

¹⁸ R.A. Stefański, op. cit., s. 48.

uzgodnienia [...]”¹⁹. Wystąpienie z wnioskiem powinno być efektem negocjacji i w zasadzie należy do prokuratora²⁰, chociaż to sam podejrzany może wystąpić z inicjatywą przedstawienia takiego wniosku. Pierwotna wersja omawianego przepisu z 6 czerwca 1997 r. przewidywała zgodę²¹ oskarżonego, brakowało jednak elementu dwustronnego uzgodnienia kary. Obecnie interes oskarżonego jest lepiej zabezpieczony, gdyż bierze on udział w ustalaniu kary, a nawet sam może zaproponować jej wymiar, co stawia go w lepszej sytuacji niż oskarżonego, którego sprawa jest rozpoznawana na zasadach ogólnych²².

Uzgodnienie kar powinno uwzględniać prawnie chronione interesy pokrzywdzonego (art. 335 § 1 zd. 4 *in fine* k.p.k. od 1 lipca 2015 r.). Może tutaj w szczególności chodzić o zobowiązanie sprawcy do naprawienia szkody wyrządzonej przestępstwem lub zadośćuczynienia wyrządzonej krzywdzie, które to środki należą obecnie do grupy środków kompensacyjnych stanowiących nową kategorię instrumentów karnoprawnej reakcji²³, zmierzających do wzmocnienia i poprawienia sytuacji osoby pokrzywdzonej przestępstwem. Warto zwrócić uwagę, że prokurator występuje (obligatoryjnie, w odróżnieniu od wniosku, o którym mowa w art. 335 § 2 k.p.k.), z wnioskiem zamiast aktu oskarżenia, a więc jeszcze na etapie postępowania przygotowawczego, co pozwala na znaczne skrócenie procedury i wydanie na tym posiedzeniu wyroku skazującego. Jest to skutek swoistej „współpracy” podejrzanego podczas śledztwa lub dochodzenia.

1.2. Skazanie bez rozprawy z art. 335 § 2 k.p.k.

Drugi wniosek, o którym mowa w art. 335 § 2 k.p.k., dołączany jest do aktu oskarżenia, jeżeli: *primo* – okoliczności popełnienia

¹⁹ Wyrok SN z dnia 8 listopada 2007 r., sygn. II KK 258/07, LEX nr 450755.

²⁰ Wyrok Sądu Apelacyjnego (SA) w Katowicach z dnia 16 grudnia 2008 r., sygn. II AKa 352/08, LEX nr 487582.

²¹ K. Lewczuk, *Rola sądu w konsensualnym zakończeniu postępowania karnego*, „Prokuratura i Prawo” 2004, nr 4, s. 142.

²² Szerzej S. Steinborn, *Formalne porozumienia karnoprocesowe w świetle konstytucyjnej zasady równości*, „Prokuratura i Prawo” 2004, nr 2.

²³ M. Królikowski, R. Zawłocki, *Prawo karne*, Warszawa 2015, s. 24.

przestępstwa nie budzą wątpliwości, *secundo* – wina nie budzi wątpliwości, *tertio* – oświadczenia dowodowe złożone przez oskarżonego nie są sprzeczne z dokonаныmi ustaleniami, *quarto* – postawa oskarżonego wskazuje, że cele postępowania zostaną osiągnięte. Uwagi dotyczące dwóch pierwszych przesłanek oraz osiągnięcia celów postępowania (warunek ten został dodany ustawą z 11 marca 2016 r.) zostały poczynione wcześniej, natomiast brak sprzeczności oświadczeń dowodowych z dokonаныmi ustaleniami jest przesłanką odmienną. Nie mogą występować rozbieżności pomiędzy ustaleniami dokonаныmi przez organy postępowania przygotowawczego a tym, co przedstawił podejrzany w swoich oświadczeniach dowodowych, czyli poczynionych zeznaniach. Rzeczony wniosek również obejmuje uzgodnione z oskarżonym kary lub inne środki, które powinny uwzględniać prawnie chronione interesy pokrzywdzonego. Jego złożenie jest możliwe, tak samo jak w przypadku wniosku z art. 335 § 1 k.p.k., jedynie w odniesieniu do kategorii przestępstw, jakimi są występki. W omawianym przypadku przyjęto nieco inne rozwiązanie, gdyż prokurator dysponuje tylko uprawnieniem do dołączenia wniosku do aktu oskarżenia, co może mieć miejsce dopiero po zakończeniu postępowania przygotowawczego.

Sąd, rozpoznając wniosek o skazanie bez rozprawy, nie jest uprawniony do dokonywania zmian w jego treści, gdyż naruszałoby to warunki ugody zawartej wcześniej między oskarżycielem a oskarżonym²⁴. Sędziowie są zatem związani treścią złożonego wniosku, co oznacza, że „potrzeba dokonania w tym zakresie jakichkolwiek zmian, czy to na korzyść, czy też na niekorzyść oskarżonego, uzależniona jest od dokonania modyfikacji treści wniosku przez strony, zaś w sytuacji braku takiej modyfikacji i stwierdzenia, że nie zachodzą podstawy do uwzględnienia wniosku w zaproponowanym kształcie, obowiązkiem sądu jest skorzystanie z regulacji zawartej w art. 343 § 7 k.p.k., a więc skierowanie sprawy na rozprawę celem jej rozpoznania na zasadach ogólnych”²⁵. Zgodnie z art. 343 § 3 (w brzmieniu

²⁴ Wyrok SA w Krakowie z dnia 26 listopada 2013 r., sygn. II AKa 231/13, Legalis nr 747080.

²⁵ Wyrok SN z dnia 15 października 2013 r., sygn. III KK 265/13, Legalis nr 737828.

nadany przez nowelizację z 2013 r.) sąd może uzależnić uwzględnienie wniosku od dokonania w nim przez prokuraturę wskazanej przez siebie zmiany, następnie zaakceptowanej przez oskarżonego. W dalszym ciągu oskarżony jest dysponentem zgody na jakąkolwiek modyfikację uprzedniego porozumienia z prokuratorem, co stanowi, jak się wydaje, należyte zabezpieczenie jego interesu. Takie rozwiązanie jest gwarancją uwzględnienia zdania oskarżonego. W przeciwnym wypadku nie można bowiem mówić o jakimkolwiek porozumieniu. W wyniku nowelizacji został wprowadzony również przepis § 3a, na podstawie którego uwzględnienie wniosku nie jest możliwe, jeżeli sprzeciwi się temu pokrzywdzony, należycie powiadomiony o terminie posiedzenia²⁶. Pokrzywdzony uzyskał, oprócz możliwości złożenia wniosku o działanie jako oskarżyciel posiłkowy, realny wpływ na wydanie wyroku w omawianym trybie skazania bez rozprawy. Oznacza to, że sytuacja pokrzywdzonego uległa poprawie na tyle, że jest on władny unieść postępowanie toczące się w tym trybie. Można przypuszczać, że nierzadką sytuacją będzie sprzeciw pokrzywdzonego nieusatisfakcjonowanego proponowanym wymiarem kary, który w konsekwencji sprzeciwi się wnioskowi, co doprowadzi do częstszego kierowania spraw na rozprawę główną. Sąd może także uzależnić uwzględnienie wniosku od naprawienia szkody²⁷ w całości albo w części lub od zadośćuczynienia za doznaną krzywdę, jeżeli nie ma zastosowania art. 46 k.k., który zawiera taki obowiązek w przypadku zgłoszenia żądania przez pokrzywdzonego lub inną osobę uprawnioną. Dodatkowo sąd może odroczyć posiedzenie, jeżeli uzna to za celowe ze względu na możliwość porozumienia się oskarżonego z pokrzywdzonym w kwestii naprawienia szkody lub zadośćuczynienia (art. 341 § 3 k.p.k.). W porozumieniach procesowych widoczne są zatem elementy kompensacyjne.

Tryby konsensualne, szczególnie skazanie bez rozprawy, bez wątplenia mają wiele zalet, zwłaszcza dla uczestników postępowania.

²⁶ P. Kruszyński, M. Zbrojewska, *Nowy model postępowania karnego ukształtowany nowelą do KPK z 27 września 2013 r.*, „Palestra” 2014, nr 1-2, s. 64; S. Waltoś, *Nowa...*, s. 105-106.

²⁷ S. Steinborn, *Porozumienia...*, s. 42, 315.

Na pierwszy plan wysuwa się odciążenie finansowe²⁸ wymiaru sprawiedliwości oraz przyspieszenie postępowania poprzez nieprzeprowadzanie rozprawy głównej²⁹. Postępowanie przygotowawcze nie musi być przeprowadzone w pełnym zakresie, jeżeli podejrzany przyznaje się do winy. Prokurator może także ograniczyć uzasadnienie wniosku do wskazania dowodów świadczących o tym, że okoliczności popełnienia przestępstwa i wina nie budzą wątpliwości oraz że cele postępowania zostaną osiągnięte. Może być również zwolniony z obowiązku sporządzenia aktu oskarżenia, jeżeli zdecyduje się na wystąpienie z wnioskiem zamiast składania skargi zasadniczej. Pokrzywdzony ma duże szanse na naprawienie szkody wyrządzonej czynem zabronionym, gdyż sąd może od tego uzależnić uwzględnienie wniosku³⁰, może także wziąć udział w posiedzeniu oraz ma prawo do przeciwstawienia się wnioskowi. Oskarżony bierze udział w uzgadnianiu wysokości kary, godzi się na nią, bez konieczności długiego oczekiwania na wyrok.

Warto przedstawić, jak wyglądało stosowanie art. 335 k.p.k. w praktyce przed zaprezentowanymi nowelizacjami. Z danych Ministerstwa Sprawiedliwości wynika, że w 2004 r. wniosków o *skazanie bez rozprawy* było 111 626, sześć lat później prokuratorzy złożyli ich ponad 220 000, a w 2012 r. – 209 563³¹. Doliczając wnioski o dobrowolne poddanie się karze z art. 387 k.p.k., sprawy zakończone w trybach konsensualnych stanowią w ostatnich latach ok. 49% wszystkich spraw³². Znowelizowane przepisy, poprzez wprowadzenie dwóch odmiennych rozwiązań, mogą przyczynić się do zwiększenia liczby wniosków o *skazanie bez rozprawy*.

²⁸ J. Wojciechowski, *Porozumiewanie się i uzgadnianie rozstrzygnięć przez uczestników postępowania karnego z punktu widzenia sędziego*, [w:] A.J. Szwarz (red.), *Porozumiewanie się i uzgadnianie rozstrzygnięć przez uczestników postępowania karnego*, Warszawa-Poznań 1993, s. 71-72.

²⁹ W. Jasiński, op. cit., s. 35.

³⁰ S. Waltoś, *Porozumienia...*, s. 24.

³¹ S. Waltoś, P. Hofmański, *Proces karny. Zarys systemu*, Warszawa 2013, s. 293. Na ten temat zob. też E. Kruk, *Kilka uwag na temat stosowania art. 335 i 387 kodeksu postępowania karnego*, „Prokuratura i Prawo” 2000, nr 1, s. 84.

³² M. Maraszek, *Konsensualne zakończenie postępowania karnego w trybie art. 335 KPK*, „Prokuratura i Prawo” 2012, nr 10, s. 100.

2. Dobrowolne poddanie się odpowiedzialności

Dobrowolne poddanie się karze (art. 387 k.p.k.) jest drugim znanym od 1997 r. polskiej procedurze karnej trybem konsensualnym. Określane jest też w literaturze terminem „rozprawa skrócona”³³. Oskarżony może, do czasu zakończenia przesłuchania wszystkich oskarżonych na rozprawie głównej, złożyć wnioski o wydanie wyroku skazującego. Podobnie jak instytucja skazania bez rozprawy, wymaga to spełnienia kilku warunków.

Po pierwsze, od 1 lipca 2015 r. czyn zarzucany oskarżonemu mógł być zarówno występkiem, jak i zbrodnią (bez jakiegokolwiek ograniczenia w postaci zagrożenia karą), co stanowiło poważną zmianę i było wyrazem chęci szerszego zastosowania omawianego trybu. Ustawa nowelizująca z marca 2016 r. zmodyfikowała zakres czynów zabronionych, w odniesieniu do których możliwe jest wystąpienie z wnioskiem, do przestępstw zagrożonych karą nieprzekraczającą 15 lat pozbawienia wolności.

Drugim warunkiem jest złożenie wniosku przez oskarżonego na piśmie lub ustnie do protokołu rozprawy w odpowiednim terminie, czyli do zakończenia pierwszego przesłuchania ostatniego z oskarżonych na rozprawie głównej. Należy przyjąć, że wniosek może zostać złożony już w odpowiedzi na akt oskarżenia, co może przyczynić się do znacznego usprawnienia procesu. Inicjatywa należy wyłącznie do oskarżonego, który powinien dokładnie określić proponowany wymiar kary.

Następną przesłanką jest wymóg niebudzących wątpliwości okoliczności popełnienia przestępstwa. Sąd Najwyższy w jednym z orzeczeń stwierdził, że „[...] brak wątpliwości dotyczy przestępstwa zarzucanego oskarżonemu aktem oskarżenia i odnosi się do realizacji wszystkich niezbędnych znamion tego czynu, a w konsekwencji jego kwalifikacji prawnej, rodzaju i stopnia zawinienia, skutku przestępnego działania, rozmiaru wyrządzonej szkody, które mają wpływ na kształt i rozmiar odpowiedzialności karnej oskarżonego”³⁴.

³³ S. Waltoś, P. Hofmański, op. cit., s. 513; W. Grzeszczyk, *Kodeks...*, s. 444.

³⁴ Wyrok SN z dnia 4 października 2013 r., sygn. III KK 168/13, Legalis nr 739688.

Od 1 lipca 2015 r. oprócz niebudzących zastrzeżeń okoliczności popełnienia przestępstwa wymaga się również, aby wina (podobnie jak w art. 335 § 1 i 2 k.p.k.) nie budziła wątpliwości, co oznacza, że jej udowodnienie musi być pewne³⁵. Słusznie podkreśla K. Marszał, że wyrok skazujący może być wydany tylko na podstawie ustaleń w pełni przekonujących o winie oskarżonego³⁶ oraz udowodnionych faktów. Istotne są tutaj warunki: obiektywny, co oznacza, że każdy zwyczajnie myślący człowiek uzna winę oskarżonego za oczywistą, oraz subiektywny – zachodzący w przekonaniu wewnętrznym organu³⁷.

Czwarty warunek wskazuje na osiągnięcie celów postępowania mimo nieprzeprowadzenia rozprawy w całości. Z pewnością chodzi tutaj o cele wymienione w art. 2 § 1 k.p.k., jednakże w odróżnieniu od instytucji skazania bez rozprawy (art. 335 § 1 i 2 k.p.k.) to nie postawa oskarżonego ma wskazywać na ich osiągnięcie. W przypadku dobrowolnego poddania się karze chodzi po prostu o osiągnięcie celów postępowania pomimo nieprzeprowadzenia w całości rozprawy.

Uwzględnienie wniosku możliwe jest, jeśli prokurator i pokrzywdzony należycie powiadomiony o terminie rozprawy nie wyrażą sprzeciwu³⁸, który skutkuje niemożnością pozytywnego rozpatrzenia wniosku. Prokurator, w przeciwieństwie do uregulowań dotyczących instytucji z art. 335 k.p.k., nie bierze udziału w uzgadnianiu wymiaru kary z oskarżonym. Jego akceptacja, jako zgoda osoby działającej w charakterze rzecznika interesu społecznego³⁹, jest wymogiem oczywistym. Również interes pokrzywdzonego wymaga należytego zabezpieczenia, ponieważ uwzględnienie jego prawnie chronionych interesów jest jednym z celów postępowania karnego, stąd sprzeciw ma tak duże znaczenie.

³⁵ Wyrok SN z dnia 24 lutego 1998 r., sygn. V KKN 362/97, Legalis nr 45086.

³⁶ K. Marszał, *Proces karny. Zagadnienia ogólne*, Katowice 2013, s. 106.

³⁷ Ibidem, s. 105-106; S. Waltoś, P. Hofmański, op. cit., s. 217; C.P. Kłak, *Przesłanki postępowania nakazowego – wybrana problematyka*, „Prokuratura i Prawo” 2005, nr 9, s. 146.

³⁸ Sprzeciw powinien być wyraźny, skierowany do sądu – S. Steinborn, *Porozumienia...*, s. 254.

³⁹ R. Olszewski, *Role prokuratora w postępowaniu karnym*, „Prokuratura i Prawo” 2014, nr 1, s. 52-53.

Zgodnie z brzmieniem przepisu art. 387 § 3 k.p.k. sąd może uzależnić uwzględnienie wniosku od dokonania w nim zmiany. Złożenie wniosku w tym trybie skutkuje nieprzeprowadzaniem postępowania dowodowego, co nie zwalnia sądu od obowiązku starannej kontroli materiału zgromadzonego w trakcie postępowania, nawet wtedy, gdy w jego ocenie okoliczności popełnienia przestępstwa nie budzą wątpliwości⁴⁰. Sąd może uznać za ujawnione dokumenty przedłożone przez stronę lub dowody wymienione w akcie oskarżenia.

3. Wniosek o wydanie wyroku skazującego

Nowelizacja Kodeksu postępowania karnego z 27 września 2013 r. wprowadziła art. 338a, zgodnie z którym oskarżony może złożyć wniosek o wydanie wyroku skazującego i wymierzenie określonej kary lub środka karnego, orzeczenie przepadku lub środka kompensacyjnego. Złożenie wniosku powinno nastąpić przed doręczeniem oskarżonemu zawiadomienia o terminie rozprawy (art. 338a *in principio*), a więc po doręczeniu mu odpisu aktu oskarżenia, który odpowiada warunkom formalnym (art. 338 § 1 k.p.k.). Dodany do art. 338 przepis § 1a nakłada obowiązek pouczenia oskarżonego o treści art. 338a⁴¹. W brzmieniu nadanym przez nowelizację z 2013 r. *lege non distinguente*, dlatego należało przyjąć, że sprawa o każde przestępstwo objęta była regulacją art. 338a. Przepisy art. 335 § 1 i 2 k.p.k. *expressis verbis* wskazują, że tylko popełniony występki może być przedmiot porozumienia między oskarżycielem publicznym a oskarżonym. Nowelizacja z 11 marca 2016 r. ograniczyła stosowanie art. 338a k.p.k. do przestępstw zagrożonych karą nieprzekraczającą 15 lat pozbawienia wolności. Wcześniejsze rozwiązanie mogło nasuwać wątpliwości i być uważane za zbyt daleko idące, gdyż nieprzeprowadzanie postępowania dowodowego w sytuacji popełnienia najcięższych przestępstw mogło być odbierane przez społeczeństwo

⁴⁰ Wyrok SN z dnia 19 lutego 2013 r., sygn. II KK 22/13, Legalis nr 599659.

⁴¹ R. Koper, *O nowej formie konsensualizmu w procesie karnym (art. 338a i 343a k.p.k.)*, „Palestra” 2014, nr 7-8, s. 12.

z obawą i krytykowane. W tym przypadku przeprowadzenie postępowania dowodowego nie jest konieczne, co wprost wynika z treści art. 338a *in fine*. Wiąże się to jednak ściśle z wymogiem braku wątpliwości odnośnie do okoliczności dotyczących popełnienia przestępstwa, braku sprzeciwu prokuratora, a także zgodności z przeprowadzonym już postępowaniem przygotowawczym, które dostarczyło podstaw do wniesienia aktu oskarżenia. Tak samo jak podczas rozpatrywania wniosków o dobrowolne poddanie się odpowiedzialności karnej oraz skazania bez rozprawy, uwzględnienie propozycji oskarżonego możliwe jest, gdy jego postawa wskazuje, że cele postępowania zostaną osiągnięte. Wymóg zgody prokuratora, podobnie jak podczas rozprawy skróconej, nie nasuwa zastrzeżeń ze względu na jego pozycję oskarżyciela publicznego⁴². Żeby możliwe było uwzględnienie wniosku przez sąd, sprzeciwu nie może zgłosić pokrzywdzony, który został powiadomiony o terminie posiedzenia⁴³. Aktualne pozostają wszystkie wcześniejsze uwagi dotyczące instytucji skazania bez rozprawy, w szczególności dotyczące niebudzących wątpliwości okoliczności popełnienia przestępstwa oraz postawy oskarżonego⁴⁴. Prezes sądu o terminie posiedzenia zawiadamia pokrzywdzonego oraz strony poprzez przesłanie odpisu wniosku. Sąd może dokonać zmiany we wniosku pod warunkiem zaakceptowania jej przez oskarżonego i prokuratora.

4. Postępowanie mediacyjne – najważniejsze aspekty

Do przejawu konsensualizmu procesowego można zaliczyć również postępowanie mediacyjne (art. 23a k.p.k.), którego kształt został zmieniony i udoskonalony nowelizacją z dnia 27 września

⁴² R. Olszewski, op. cit., s. 46. Ustawa z dnia 28 stycznia 2016 r. Prawo o prokuraturze (Dz.U. poz. 177), art. 2: „Prokuratura wykonuje zadania w zakresie ścigania przestępstw oraz stoi na straży praworządności”.

⁴³ Por. R. Koper, op. cit., s. 15.

⁴⁴ Ibidem, s. 14.

2013 r. Mediacja jest to dobrowolne, bezstronne i poufne rozstrzygnięcie konfliktu przez osobę trzecią, które pozwala na uwzględnienie woli obu zainteresowanych stron⁴⁵. Mediator, jako podmiot bezstronny, musi spełniać określone wymagania⁴⁶. Może to być istotne z punktu widzenia wzbudzania zaufania stron sporu w stosunku do osoby, której powierzają one czuwanie nad rozwiązaniem zaistniałego między nimi konfliktu. Przed wyrażeniem zgody na mediację oskarżonemu i pokrzywdzonemu zostają wyjaśnione cele i zasady tego postępowania, a sama zgoda na udział w postępowaniu mediacyjnym może zostać cofnięta aż do chwili wydania wyroku, co jest gwarancją dobrowolnego w nim udziału. Poufność zostaje zapewniona dzięki niemożności późniejszego przesłuchania mediatora co do faktów, o których dowiedział się podczas przeprowadzenia mediacji (art. 178a k.p.k.). Z kolei możliwość dostępu do akt sprawy przez mediatora sprawia, że może on lepiej przygotować się do swojej roli. W przepisach został określony również czas trwania postępowania mediacyjnego, które nie powinno odbywać się dłużej niż przez miesiąc, co koresponduje z jednym z celów procedury karnej, jakim jest rozstrzygnięcie sprawy w rozsądnym terminie. Osiągnięcie obustronnie korzystnego porozumienia, zwłaszcza zobowiązanie sprawcy do naprawienia szkody czy zadośćuczynienia ofierze przestępstwa, możliwe jest na każdym etapie procesu karnego⁴⁷. Instrument ten, jako alternatywny sposób rozwiązywania sporów, ma wiele zalet, bowiem podobnie jak tryby konsensualne, pozwala w większej mierze na uwzględnienie interesów podmiotów bezpośrednio zainteresowanych ostatecznym wynikiem sprawy.

⁴⁵ R. Citowicz, T. Fedorszczak, *Kilka uwag na temat mediacji w sprawach karnych*, „ADR. Arbitraż i Mediacja” 2008, nr 2, s. 4.

⁴⁶ Szczegółowe warunki, jakie musi spełniać osoba mediatora, określa § 4 Rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości z dnia 7 maja 2015 r. w sprawie postępowania mediacyjnego w sprawach karnych (Dz.U. poz. 716). Należą do nich m.in.: pełnia praw publicznych, umiejętności i wiedza w zakresie przeprowadzania postępowania mediacyjnego, rozwiązywania konfliktów i nawiązywania kontaktów międzyludzkich oraz dawanie rękojmi należytego wykonywania obowiązków.

⁴⁷ K. Zawistowski, *Mediacja w postępowaniu przygotowawczym*, „Prokuratura i Prawo” 2005, nr 11, s. 98-99.

5. Konsensualizm poza Kodeksem postępowania karnego

Kodeks postępowania karnego nie jest jedynym aktem prawnym, w którym przewidziano złożenie wniosku o wymierzenie określonej kary lub środka karnego⁴⁸. Kodeks postępowania w sprawach o wykroczenia (dalej: k.p.s.w.)⁴⁹ nieco odmiennie reguluje tę kwestię. Zgodnie z art. 58 § 1 i 2 k.p.s.w. oskarżyciel publiczny może umieścić we wniosku o ukaranie wnioski o wymierzenie określonej kary lub środka karnego albo o odstąpieniu od ich wymierzenia. Jest to uzależnione od łącznego spełnienia kilku warunków. Po pierwsze, obwiniony musi zostać wcześniej przesłuchany w toku czynności wyjaśniających. Po drugie, potrzebna jest zgoda obwinionego, który nie bierze udziału w uzgadnianiu kary. Trzecim warunkiem są niebudzące wątpliwości w świetle zebranych dowodów wyjaśnienia obwinionego oraz okoliczności popełnienia wykroczenia. Po czwarte, cele postępowania powinny zostać osiągnięte mimo nieprzeprowadzenia rozprawy. W myśl art. 58 § 3 k.p.s.w. obwiniony może po wezwaniu na rozprawę lub zawiadomieniu o jej terminie samodzielnie wystąpić z wnioskiem o skazanie bez przeprowadzenia rozprawy, jeżeli nie uczynił tego wcześniej oskarżyciel, a zachodzą ku temu warunki. Widać więc znaczne podobieństwa do instytucji z art. 335 § 1 i 2 k.p.k.

Drugim aktem prawnym, który przewiduje podobne rozwiązanie, jest Kodeks karny skarbowy (dalej: k.k.s.)⁵⁰. Przewidziana regulacja umożliwia dołączenie prokuratorowi oraz finansowemu organowi postępowania przygotowawczego do aktu oskarżenia wniosku o wydanie wyroku skazującego i orzeczenie uzgodnionej kary lub środka karnego za zarzucane oskarżonemu przestępstwo lub wykroczenie skarbowe. Jest to możliwe, jeżeli okoliczności

⁴⁸ S. Steinborn, *Porozumienia...*, s. 45, 98-101.

⁴⁹ Ustawa z dnia 24 sierpnia 2001 r. - Kodeks postępowania w sprawach o wykroczenia (Dz.U. nr 106, poz. 1148).

⁵⁰ Ustawa z dnia 10 września 1999 r. Kodeks karny skarbowy (Dz.U. nr 83, poz. 930).

popęłnienia czynu zabronionego nie budzą wątpliwości, a postawa oskarżonego wskazuje, że cele postępowania zostaną osiągnięte (art. 156 § 1 k.k.s.).

Podsumowanie

Na przestrzeni ostatnich kilkunastu lat, tj. od chwili wejścia w życie obowiązującego Kodeksu postępowania karnego, można zaobserwować rozwój porozumień procesowych. Początkowo miały one mniejsze zastosowanie w praktyce, gdyż ich zakres dotyczył występków zagrożonych o wiele niższymi karami niż obecnie. Dodanie art. 338a k.p.k. umożliwi oskarżonemu złożenie wniosku jeszcze przed rozprawą. W grę wchodzi więc cztery podobne rozwiązania, jednak mogące mieć zastosowanie na różnych etapach postępowania karnego. Prokurator może wystąpić z wnioskiem o skazanie bez rozprawy zamiast aktu oskarżenia, co ma miejsce jeszcze w postępowaniu przygotowawczym. Prokurator może również dołączyć taki wniosek do aktu oskarżenia. Jeżeli prokurator nie skorzysta z tej możliwości, wniosek może złożyć sam oskarżony po doręczeniu mu odpisu aktu oskarżenia albo podczas przewodu sądowego. W odniesieniu do tych sytuacji K. Marszał posługuje się terminem „zubożenie toku procesu”; polega ono na odstąpieniu od standardowego wzoru procesu karnego poprzez pominięcie niektórych jego etapów⁵¹. We wspomnianych trybach następuje całkowita rezygnacja z rozprawy głównej (art. 335 § 1 i 2 oraz art. 338a k.p.k.) bądź z części postępowania dowodowego (art. 387 k.p.k.).

Stopniowe rozszerzanie katalogu przestępstw, w odniesieniu do których dopuszczalne jest rozstrzygnięcie dzięki porozumieniom, uzasadnione jest zwiększającym się zastosowaniem tychże porozumień w praktyce. Według założeń ustawy nowelizującej z 27 września 2013 r. tryby konsensualne mają być wykorzystywane w 80% spraw⁵². Statystyki świadczą o rosnącej liczbie wniosków, co jasno

⁵¹ K. Marszał, op. cit., s. 94-95.

⁵² S. Waltoś, P. Hofmański, op. cit., s. 639-640.

pokazuje, że porozumienia procesowe mają coraz większe znaczenie w procesie karnym. Ze względu na oczywiste korzyści, w zasadzie dla wszystkich uczestników, są powszechnie stosowane. Wydają się dobrym rozwiązaniem, ponieważ od wymiaru sprawiedliwości oczekuje się efektywności, sprawności i szybkiego rozstrzygnięcia spraw karnych, co bez stosowania form konsensualnych byłoby znacznie utrudnione. Tryby konsensualne w prawie karnym stanowią więc pewien kompromis między skutecznym działaniem sądów i realizowaną przez nie zasadą szybkości postępowania a takimi zasadami procesu, jak zasada legalizmu, bezpośredniości czy jawności⁵³.

Na aprobatę nie zasługują rozwiązania wprowadzone ustawą z 11 marca 2016 r., które ograniczają konsensualizm w polskim prawie karnym i w konsekwencji prowadzą do redukcji uprawnień podmiotów procesowych oraz konieczności przeprowadzania rozprawy w całości. Na uwagę zasługuje również brak możliwości złagodzenia kary wobec oskarżonych, co może stanowić czynnik zniechęcający do występowania z wnioskiem.

Forms of the consensus agreement in the latest amendments of the Code of Criminal Procedure

Summary

The article presents the existing forms of the consensus agreement in the Polish criminal procedure. The paper covers the description of premises of the motion to be convicted without a trial (art. 335 § 1 and 2 of the Code of Criminal Procedure), conditions of voluntary submission to criminal liability and the institution provided for in art. 338a of the Code of Criminal Procedure. The evolution of the rights of the aggrieved within the consensus agreements and the execution of the aims of the criminal procedure with respect to abovementioned types have been also presented. Considering the changes

⁵³ P. Kardas, op. cit., s. 38; K. Kurowska, *Konsensualne sposoby zakończenia postępowania karnego a sytuacja pokrzywdzonego*, „Prokuratura i Prawo” 2002, nr 4, s. 13-14.

introduced by recent amendments, the role of the consensus agreements has been emphasized, including their multiple advantages, their practice and the consequences which arise in further stages of the proceedings. One shall also pay attention to the mediation procedure, as well as the indications of consensus agreements, including among others the compensatory (restitution) discontinuation, in other legal acts.